

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ*

Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 2)

W drugiej części cyklu pt. *Kościoły i parafie diecezji elckiej* zostaną przedstawione ośrodki religijne w Bajtkowie (Matki Bożej Różańcowej), Bakalarzewie (św. Jakuba Apostoła), Baniach Mazurskich (Św. Antoniego Padewskiego), Baranowie (Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła) i Bargłowie Kościelnym (Podwyższenia Krzyża Świętego). Pochodzą one z czterech dekanatów (elckiego – Matki Bożej Fatimskiej, gołdapskiego (2 parafie), filipowskiego i augustowskiego – św. Bartłomieja Apostoła). Do najstarszych kościołów należy tu świątynia w Baniach Mazurskich (z XVII w.), do najmłodszych zaś – w Baranowie (z początków XX w.). Największym ośrodkiem pod względem liczby katolików jest dziś parafia w Bargłowie (licząca ok. 4,5 tys. osób), najmniejszymi natomiast – w Bajtkowie i Baranowie (po ok. 1 tys. wiernych).

Bajtkowo (Matki Bożej Różańcowej)

Pierwsze wzmianki o Bajtkowie pochodzą z końca XV w. Zapiski z lat 1493 i 1497 podają, że ziemie te wielki mistrz Jan von Tieffen za wierną służbę nadał Pawłowi Grabowskiemu. Sama nazwa wsi wywodzi się od słowa „baite”, co w języku staropruskim oznaczało strażnicę, jako że przebiegała tędy granica z Mazowszem. W XVI w. Bajtkowo posiada już własny samorząd, młyn, karcznię i sklep. W późniejszym okresie wybudowano tu także szkołę (1886 r.) i utworzono zbór protestancki (1895 r.). Na czele zboru stanął wówczas Paul A. Erwin. W 1905 r. Bajtkowo nadal zaliczało się do dóbr rycerskich. Wraz z Romankami i Cierniami obejmowało ono 1112 ha ziemi oraz 100 ha wód. Majątkiem pozostało do 1945 r.

Na skutek zmian, jakie zaistniały po II wojnie światowej, kościół w Bajtkowie został przekazany ludności katolickiej. Uroczystego poświęcenia świątyni dokonał ks. Józef Kącki CRL w 1946 r. Od tego czasu była ona samodzielnym wikariatem parafii Najświętszego Serca Jezusa w Elku. Kanonicznie parafię

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

powołał tu bp Jan Obląk 26 lipca 1982 r. Od 2020 r. parafia należy do dekanatu Biała Piska pw. św. Antoniego Padewskiego.

Kościół, zbudowany z jasnej i czerwonej cegły oraz polnego kamienia w stylu neogotyckim, powstał w 1895 r., a fundatorem jego był miejscowy dziedzic. Jest to trójnawowy kościół na planie prostokąta, z wieżą od strony zachodniej oraz wyodrębnionym niższym i węższym prezbiterium, do którego przylegają z obu stron pomieszczenia na planie kwadratu. Kościół, oszkarpowany dwuskokowymi szkarpami, nakrywa dach dwuspadowy z czerwonej dachówki, podobnie jak prezbiterium i dwa pomieszczenia. Całkowita długość kościoła wynosi 30 m, szerokość 15 m, wysokość do sklepienia 16 m, wysokość wieży 25 m. Powierzchnia użytkowa wynosi 425 m² i może pomieścić ok. 1500 wiernych. Fasadę świątyni stanowi dwukondygnacyjna, licząca ponad 25 m wieża z kamieni polnych w dolnej kondygnacji, z kruchtą i głównym wejściem. Przed wejściem do kościoła znajduje się kwatera wojskowa z I wojny światowej, gdzie są pochowani żołnierze rosyjscy i niemieccy.

Na ścianie prezbiterium, pod trzema otworami okiennymi, znajduje się niski, murowany ołtarz, na którym umieszczona została figura Matki Bożej Różańcowej. Poniżej figury znajduje się tabernakulum. Okna wypełnione są tu witrażami. Środkowy przedstawia Pana Jezusa jako Baranka, zaś w witrażach bocznych umieszczone zostały herby – w prawym Bajtkowa, a w lewym fundatorów kościoła – rodziny Kanneurff. Drewniany ołtarz soborowy, to wsparty na dwóch szerokich nogach rozchodzących się w kształt litery „M” prosty stół, który został poświęcony 6 grudnia 1970 r. W północnej części prezbiterium umieszczono drewnianą chrzcielnicę w kształcie sześcianu, z półkolistą pokrywą zwieńczoną krzyżem. W kościele znajdują się dwa ołtarze boczne (św. Antoniego z Padwy oraz Miłosierdzia Bożego). Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z drewnianą balustradą. W głębi dwunastogłosowe organy, wykonane przez firmę Kamińskich z Warszawy, poświęcone 8 czerwca 1970 r. Ściany kościoła zdobią tablice Drogi Krzyżowej, drewniane płaskorzeźby w formie prostokąta zwieńczonego krzyżem. Sklepienie Kościoła pokrywa polichromia, którą stanowią wezwania z Litanii Loretańskiej i sceny ze Starego i Nowego Testamentu.

Do początków lat dziewięćdziesiątych wierni z Bajtkowa i okolic byli chowani najczęściej na cmentarzu komunalnym w Ełku. Ten stan zmienił się w 1995 r., kiedy to utworzono w Bajtkowie własny cmentarz parafialny. Jego powierzchnia sięga prawie 2 ha, ogrodzony jest siatką na podmurówce.

Plebanię stanowi budynek murowany, parterowy, z zagospodarowanym poddaszem, o dachu dwuspadowym, pokrytym czerwoną dachówką. Przed wojną mieściła się tu pastorówka. Po 1945 r. mieszkało w nim kilka rodzin. W 1971 r. budynek został przekazany parafii NSJ w Ełku, a wraz z utworzeniem w Bajtkowie oddzielnej parafii przeszedł na jej własność.

W 1997 r. i w 2017 r. liczbę parafian podawano na ok. 1000 osób. Zgrupowani są oni w następujących miejscowościach: Bajtkowo, Białojany, Borki

(wieś), Borki (PGR), Ciernie (Czernie), Karbowskie, Kosinowo, Mąki, Mostoły, Niekrasze, Rakowo Małe, Rostki Bajtkowskie, Rymki, Suczki, Śniepie (Śnipie), Tracze i Zdedy. Do 1993 r. opiekę duszpasterską sprawowali tu Kanonicy Regularni Laterańscy. Wśród nich pracowali m.in. ks. Józef Kącki, ks. Kazimierz Błoński, ks. Jan Nowak i ks. Leszek Andrzejczuk. W 1993 r. parafię powierzono księżom diecezjalnym. Od tego momentu funkcję proboszczów spełniali kolejno: ks. Witold Górski (1993-1998), ks. Andrzej Amielawski (1998-2002), ks. Jarosław Mierzejewski (2002-2007), ks. Adam Łosiewski (2007-2017), ks. dr Marek Bednarski (2017-2019) oraz ks. Robert Maciejewski (od 2019 r.).

D. Kruczyński, *100-lecie Bajtkowa – jubileusz ewangelicko-katolicki*, „Martyria” 1995, nr 6, s. 15; A. Mazurek, *Działalność duszpasterska parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Elku w latach 1945-1995*, Warszawa 1997 [mps BUKSWW]; F. Stosik, *Dzieje duszpasterstwa parafii pw. Matki Bożej Różańcowej w Bajtkowie 1982-2002*, Olsztyn 2002 [mps BUWM]; W. Guzewicz, *Parafie Elku i okolic: Parafia pw. Matki Bożej Różańcowej w Bajtkowie*, „Elk i my” 2008, nr 4, s. 6; W. Guzewicz, *Kościoły i parafie ziemi elckiej*, Elk 2008, s. 11-16; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 181-183; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 98.

Bakałarzewo (Św. Jakuba Apostoła)

Początek Bakałarzewa sięga przełomu XV i XVI w. Wpierw jednak (przed 1440 r.) Wielki Książę Litewski Zygmunt Kiejstutowicz nadał Mikołajowi Raczkowi Tabutowiczowi „dużą część Puszczy Grodzieńskiej wraz z rzeką Rozpudą i ośmioma jeziorami”. Ten z kolei podzielił swoje włości dla wnuków, którzy założyli tu w 1514 r. dwie wsie o tej samej nazwie – Dowspuda. Dowspuda Stanisława Raczkowicza przyjęła później nazwę Raczki, a Mikołaja Raczkowicza – Bakałarzewo. Sama nazwa Bakałarzewo pochodzi najprawdopodobniej od fundatora miejscowości, który nosił tytuł akademicki bakałarza. Parafię w Bakałarzewie kanonicznie utworzył bp wileński – Benedykt Woyno 23 grudnia 1607 roku. Fundatorem pierwszego kościoła, plebanii oraz szkoły w Bakałarzewie był Mikołaj Wolski. On też postarał się o sprowadzenie do Bakałarzewa pierwszego kapłana – Grzegorza Mańkowskiego. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu Filipów (pw. Matki Bożej Częstochowskiej).

Pierwszy kościół, z 1520 r., zbudowany z drewna, oszalowany tarcicami, kryty gontem, stał na wzgórzu przyległym do rzeki Dowspudy i Sumowa. Pośrodku kościoła była wieża, a w niej sygnaturka, która zachowała się do naszych czasów. Nad kruchtą wznosiła się druga wieża z krzyżem żelaznym. Wewnątrz kościoła znajdowały się trzy ołtarze: główny – poświęcony Zwiastowaniu NMP i dwa boczne (Trójcy Świętej i Matce Bożej Różańcowej). Wraz

z wybudowaniem kościoła prawdopodobnie utworzono i parafię. Była to obok Raczek jedna z najstarszych parafii na ziemiach pojańwieskich. W 1609 r. Mikołaj Wolski odnowił fundację kościoła pw. Najświętszej Maryi Panny, Wszystkich Świętych i św. Mikołaja i dodatkowo uposażył parafię w 3 włóki ziemi.

Drugi kościół, również drewniany, pochodził z 1609 r. W 1771 r. został zburzony i na jego miejscu staraniem ks. Koźbielewicza wzniesiono nową świątynię, pw. św. Jakuba Apostoła. Był to także budynek drewniany, na podmurowaniu kamiennym, z dwiema wieżami, o wymiarach ok. 25 m długości i ok. 19 m szerokości. W okresie międzywojennym kościół ten został przekazany parafii w Wólce Karwowskiej. Nie wiadomo, kiedy Bakalarzewo otrzymało prawa miejskie. Jako miasto wymienia się je już w roku 1578. Prawa miejsce zostały odebrane przez władze carskie w 1870 r.

Obecny murowany kościół wzniesiono w stylu neoklasycystycznym na rzucie prostokąta dzięki staraniom ks. Juliana Łosiewskiego, ks. Antoniego R. Jałbrzykowskiego oraz parafian w latach 1930-1937. Poświęcił go (konsekrował) bp Stanisław Łukomski 5 czerwca 1937 r. W czasie II światowej świątynia ta została poważnie zniszczona. Odbudowę jej zakończono w 1951 r., zaś wież dopiero w 1989 r. Główna nawa kościoła pokryta została dachem dwuspadowym, zaś w elewacji północnej i południowej – jednospadowym. Całkowita długość kościoła wynosi 32 m, szerokość 19,5 m, wysokość do sklepienia 12 m, natomiast wysokość wież 39 m. Świątynia może pomieścić 900 wiernych.

W centrum kościoła znajduje się zabytkowy ołtarz główny, a w nim obraz Matki Bożej Częstochowskiej, zasłaniany obrazem Zwiastowania NMP. Jest to ołtarz architektoniczny, dwukondygnacyjny, trzyosiowy, ze zwieńczeniem, zdobiony snycerką ornamentalną i przedstawieniową, pokryty polichromią. Obraz Zwiastowania NMP to kopia dawnego obrazu namalowana przez Kazimierza Górnickiego w 1882 r. Po bokach tego obrazu umieszczono kolumny oplecione winną latoroślą. Tuż za nimi ulokowano dwie pochodzące z XVII wieku rzeźby: z lewej strony postać św. Mikołaja (na cześć patrona parafii, założyciela miasteczka – Mikołaja Bakalarza oraz fundatora tego ołtarza – Mikołaja Wolskiego), z prawej zaś postać św. Barbary (na cześć patronki żony Krzysztofa Wolskiego – Barbary). Nad obrazem Zwiastowania NMP znajdowało się niegdyś malowidło przedstawiające św. Mikołaja lub koronację Matki Boskiej (obecnie obraz św. Jakuba). Z lewej jego strony umieszczono obraz zwieńczony półkolem przedstawiający św. Krzysztofa, po prawej zaś stronie malowidło z wizerunkiem św. Kazimierza. Na gzymsach górnej części obiektu były jeszcze niedawno rzeźbione przedstawienia czterech nierozpoznanych świętych, a obydwie kondygnacje oddzielały rząd trzech płaskorzeźb – aniołów. Ołtarz zwieńczony został przedstawieniem Ducha św. pod postacią Gołębiczy w obłoku. Nastawa ołtarza (retabulum) pochodzi z końca XVI w. lub też z początku XVII w. W dolnej części ołtarza znajdują się rzeźby świętych. Z lewej strony umieszczona jest postać prawdopodobnie św. Jana Ewangelisty, z prawej zaś strony (pod św. Barbarą) znajduje się inny nierozpoznany święty. Obie figury datowane są na wiek XIX.

Obok ołtarza głównego i soborowego w kościele znajdują się dwa ołtarze boczne: pw. św. Dominika i pw. św. Barbary. W ołtarzu św. Dominika znajdują się m.in. dwie rzeźbione postacie świętych: św. Piotra i św. Pawła (według danych suwalskiej Delegatury Służby Ochrony Zabytków wiadomo, że obie rzeźby te pochodzą z XVII w.). Przy jednej z kolumn umiejscowiona jest drewniana ambona z XIX wieku. Ściany kościoła zdobią stacje Drogi Krzyżowej malowane na deskach lipowych w metalowych ramach zakończonych łukiem. Powyżej stacji Drogi Krzyżowej widnieją freski przedstawiające sceny z historii Kościoła Powszechnego oraz z historii Polski.

Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna pw. św. Wojciecha w Chmielówce. Prace przy jej wznoszeniu rozpoczęto w 1984 r., a poświęcona została 29 września 1999 r. Jest to obiekt murowany, otynkowany, o długości 22 m, szerokości 12 m, wysokości do sklepienia 8 m. Na ścianie prezbiterialnej wisi drewniany krzyż, a pod nim umieszczono metalowe tabernakulum. Po obu stronach krzyża umiejscowione zostały obrazy przedstawiające św. Wojciecha oraz Matkę Bożą Częstochowską.

Od początku istnienia parafii zmarłych grzebano przy kościele. W drugiej połowie XIX w., kiedy cmentarz przykościelny zapełniono, założono nowy, tuż za miastem, w odległości ok. 600 m od kościoła. W 1868 r. został on otoczony kamiennym murem. Dziś ma ok. 2 ha powierzchni. Najstarsze zachowane pomniki na nim pochodzą z 1860 r. Obok cmentarza katolickiego znajdował się jeszcze cmentarz prawosławny, cmentarz tzw. przypadkowy (gdzie grzebano ciała osób zmarłych bez przyjęcia chrztu i niekatolików) oraz cmentarz żydowski. Ten ostatni został założony pod koniec XVIII wieku i miał powierzchnię 1,05 ha (do dzisiaj zachowało się ok. 20 nagrobków z inskrypcjami w języku hebrajskim).

Plebania została zbudowana w latach 60-tych XX wieku. Jest to budynek murowany, piętrowy, z zagospodarowanym poddaszem.

W 1925 r. liczbę wiernych szacowano na ok. 4200 osób, w 1975 r. – 3500, w 1997 r. – 3500, a w 2017 r. – ok. 3000 osób. Parafię dziś tworzą następujące miejscowości: Bakalarzewo, Bakalarzewo Kolonia, Borawskie, Borawskie Kolonia, Borawskie Wieś, Chmielówka, Gębalówka, Góra, Kamionka, Karasiewo, Klonowa Góra, Konopki, Kotowina, Malinówka, Małe Borawskie, Matłak, Nowa Kamionka, Nowy Dwór, Nowa Wieś, Nowy Skazdub, Plewki, Podgórze, Sadłowina, Słupie, Stara Chmielówka, Stara Kamionka, Skazdub Stary, Suchozrec, Wólka, Wólka Folwark, Zajączkowo Folwark, Zajączkowo Wieś oraz Zdręby.

W ostatnim stuleciu istnienia parafii proboszczami byli kolejno: ks. Stanisław Jastrzębski (1924-1926), ks. Julian Łosiewski (1926-1935), ks. Antoni R. Jałbrzykowski (1935-1940), Lucjan Steć (1945-1947), ks. Jan Mizerski (1947-1950), ks. Jan Moroz (1950-1966), ks. Florian Szablowski (1966-1981), ks. Zygmunt Sędziak (1981-1992), ks. Jacek Zatorski (1992-2014), ks. Mieczysław Banek (2014-2021) oraz ks. Sławomir Remba (od 2021 r.). Obok proboszcza

w parafii pracuje jeden wikariusz. Z parafii pochodzą m.in. ks. Bogumił Kranowski, ks. prof. dr hab. Józef Naumowicz, ks. Leszek Budziński, ks. Mirosław Prażnowski, ks. Mirosław Jeleniewicz, ks. Marek Barszczewski.

J. Wiśniewski, *Dobra Dowspużdzkie Raczkowiczów*, „Rocznik Białostocki” 4(1963), s. 447-457; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1965, s. 51-134; J. Wiśniewski, *Z dziejów Dowspuży i jej właścicieli*, „Rocznik Białostocki” 13(1976), s. 367-390; A. Jaśko, *Dzieje parafii Bakalarzewo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej w latach 1818-1925*, Łomża–Ełk 1993 [mps BWSDE]; J. Bacewicz, *Podstawy wiedzy regionalnej. Ziemia suwalska*, Słobódka 2002, s. 62-64, 172-173; B. Pietrewicz, *Dzieje duszpasterstwa w parafii pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła w Bakalarzewie w latach 1945-2000*, Warszawa 2003 [mps BUKSW]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Bakalarzewo*, „Martyria” 2005, nr 2, s. 9,24; T. Naruszewicz, *Bakalarzewo. Dzieje miasteczka i ziemi*, Bakalarzewo 2006; T. Naruszewicz, *Parafia Bakalarzewo w pierwszej połowie XVII wieku*, „Rocznik Suwalsko-Augustowski” 2005, t. 5, s. 29-52; W. Guzewicz, *Wojenne losy duchowieństwa na Suwalszczyźnie w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1944)*, Ełk 2008; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012, s. 184-186; T. Naruszewicz, *Rozwój miasteczek z obszaru dzisiejszego powiatu suwalskiego w XVI-XXI wieku*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 2014, t. 14, s. 155-170; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 99; T. Naruszewicz, *Wsie gminy Suwałki*, Suwałki 2018.

Banie Mazurskie (Św. Antoniego Padewskiego)

Banie Mazurskie zostały założone w 1566 r. Wówczas to, według aktu lokacyjnego z 16 czerwca, Polakowi Mikołajowi z Dąbrowy w starostwie ryńskim sprzedał tu starosta węgorszewski Wawrzyniec Roch 4 włóki sołeckie w części już zasiedlonej „wsi pod Wróblem”. Miejscowość ulokowana została na prawie chełmińskim i miała 4 lata wolnizny. Większość osadników stanowili wówczas Litwini. Według innych źródeł wieś założył Bianicz lub Banicz (może też Baniias). Rozwój miejscowości na początku XVIII w. zahamowała epidemia dżumy. W 1789 r. była to wieś królewska o 33 dymach. W drugiej połowie XVIII w. powstała w niej szkoła parafialna pod patronatem królewskim (w 1800 r. uczyło się w niej 95 uczniów). W 1841 r. miał miejsce w Baniach Mazurskich protest rodziców, którzy demonstracyjnie opuścili zebranie poświęcone nauczaniu języka niemieckiego w szkole. Jako ciekawostkę można podać fakt, że w XIX w. przez Banie Mazurskie kursował (z Węgorszewa do Krukłanek) pocztowy wóz pasażerski.

Do II wojny światowej wyznaniem dominującym w Baniach Mazurskich było wyznanie ewangelicko-augsburskie. Zbór tu istniał na pewno w 1581 r. Między rokiem 1566 a 1574 ewangelicy wybudowali murowaną świątynię. Podczas najazdu Tatarów w 1656 r. spalono wieś, dom modlitwy jednak ocalał.

W 1698 r. ukończono budowę wieży, którą wznosili murarz Mörz i cieśla Pietrzykowski. Gruntowna restauracja świątyni i przebudowa nastąpiła w 1876 r. Do końca XVII w. nabożeństwa odbywały się w trzech językach, w wiekach XVII-XIX po polsku i niemiecku. Obok ludności wyznania ewangelicko-augsburskiego w XIX w. mieszkali tu także baptyści, którzy mieli nawet swoje kaplice (np. w Rogalach, Baniach Mazurskich i Grodzisku).

Po 1947 r. na omawiane tereny napłynęła ludność pochodzenia przeważnie ukraińskiego. Byli oni w większości grekokatolikami. Opiekę duszpasterską nad nimi sprawował proboszcz katolicki, zakazany był bowiem kult w obrządku grekokatolickim (choć np. ks. Boziuk był kapłanem tego obrządku). Zaraz po wojnie rolę kościoła parafialnego pełniła dawna kaplica baptystów, pochodząca z drugiej połowy XIX w. Obecnie obiekt ten zagospodarowują wierni Kościoła grekokatolickiego. Kanonicznie parafię rzymskokatolicką utworzono w 1962 r. (bp. Tomasz Wilczyński). Poświęcenia kościoła parafialnego dokonał bp Jerzy Mazur 8 lipca 2018 r. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu gołdapskiego pw. NMP Matki Kościoła.

Kościół w stylu gotyckim zbudowano z cegły z widocznymi kamieniami polnymi umieszczonymi w elewacjach. Jest to jednonawowy kościół na planie prostokąta. Całkowita długość kościoła wynosi 28 m, szerokość 11 m, wysokość do sklepienia 14 m. W felewacji zachodniej (fasadzie) znajduje się czterokondygnacyjna, licząca około 25 metrów wieża na planie kwadratu, wysunięta przed lico muru, zbudowana z cegły, trójosiowa z każdej strony. W wieży są dwa dzwony: jeden – nazwany imieniem Tomasz – o wadze 700 kg i drugi – Józef (400 kg).

Na jego ścianie głównej prezbiterium zawieszony jest duży drewniany krzyż z figurą Chrystusa, poniżej prostokątny obraz św. Antoniego w szerokiej złożonej ramie, a nieco pod nim mosiężne połączane tabernakulum z 1980 r. Ołtarz soborowy i ambonka murowane, obite drewnem. W prezbiterium znajdują się dwa ołtarze boczne. Jeden poświęcony jest NMP – z wizerunkiem Matki Bożej Nieustającej Pomocy, drugi – św. Franciszkowi z obrazem przedstawiającym tegoż świętego. Ściany boczne zdobią płaskorzeźbione stacje Drogi Krzyżowej, wykonane zostały z drewna lipowego, w formie prostokąta z krzyżem umieszczonym z lewego boku. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny wsparty na czterech drewnianych filarach. Na balustradzie chóru zawieszony jest obraz Wieczery Pańskiej. W głębi znajdują się organy z 1968 r. piszczałkowe, zrobione przez firmę Theodor Bohm.

Do parafii należy kościół filialny pw. Chrystusa Króla w Grodzisku oraz kaplica pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Budziskach. Przed 1945 r. kościół w Grodzisku należał do baptystów. Później przejęli go katolicy, a dalej prawosławni. W latach 80-tych kościół ten wykupił ks. Tadeusz S. Adamczyk i poświęcił w 1992 r. Jest to obiekt murowany, parterowy, o wymiarach: 18 m długości, 7 m szerokości i 4 m wysokości. Kaplica w Budziskach została utworzona w 1993 r. Umiejscowiono ją w budynku po dawnej świetlicy szkolnej. Jest to

obiekt murowany, parterowy, o dachu dwuspadowym. Na ścianie głównej kaplicy zawieszono obraz Matki Bożej Częstochowskiej i drewniany krzyż.

W Baniach znajdują się trzy cmentarze, wszystkie umiejscowione przy kościele. Cmentarz komunalny pochodzi z 1914 r., ma powierzchnię ok. 1,5 ha. Znajdują się na nim m.in. groby poległych żołnierzy z czasów I i II wojny światowej oraz dwóch proboszczów: ks. Tadeusza S. Adamczyka i ks. Zbigniewa Łobaczewskiego. Drugi cmentarz należał do wspólnoty ewangelickiej. Znajdują się na nim nagrobki ziemne, w dużej mierze zniszczone. Trzeci cmentarz obejmuje groby prawosławnych i pochodzi z 1914 r. Nad grobami umieszczono betonowe krzyże prawosławne.

W miejscowości Zakałcze Wielkie na cmentarzu ewangelickim znajduje się grobowiec rodziny Steinertów (z ok. 1860 r.). Grobowiec w kształcie sześcianu wybudowano z czerwonej cegły. Całość wieńczy wypukły dach. Na podłodze umieszczono krzyż z napisem – „Marta Steinert (1863-1891)”. W krypcie znajdują się zmumifikowane ciała kobiety i mężczyzny.

Plebania powstała w 1881 r. Jest to budynek murowany, z czerwonej cegły, na planie prostokąta, piętrowy z poddaszem, przykryty dachem spadzistym z czerwoną dachówką, o wymiarach 23 m długości, 15 m szerokości i 15 m wysokości.

W 1997 r. parafię zamieszkiwało ok. 2400 katolików, natomiast w 2017 r. – 2100. Zgrupowani są oni w następujących miejscowościach: Banie Mazurskie, Budziska, Dąbrówka Polska, Grodzisko, Grunajki, Gryzewo, Kierzki, Kulsze, Lisy, Mieczniki, Mieczkówka, Miczuły, Sapałówka, Surminy, Wólka, Wróbel, Zakałcze, Zawady oraz Ziemiąny.

Początkowo po II wojnie światowej opiekę duszpasterską nad tutejszą ludnością zarówno wyznania rzymskokatolickiego, jak i greckokatolickiego sprawował dojeżdżający z Węgorzewa ks. Nikodem Masłowski. W latach 1948-1954 funkcję rządcy parafii pełnił ks. Włodzimierz Boziuk, a po nim ks. Władysław Surowiec (1954-1957), ks. Stefan Nyc (1957-1970), ks. Tadeusz Kościuszko (1970-1985), ks. Tadeusz Stefan Adamczyk (1985-2000) i ks. Zbigniew Łobaczewski (2000-2006), ks. Władysław Łada (2006-2019) oraz ks. Jarosław Buchowiecki (od 2019 r.). W przeszłości w pracy duszpasterskiej pomagał proboszczowi jeden wikariusz. Z parafii pochodzą m.in. ks. Stanisław Parafieńczyk, o. Piotr Anzulewicz OFM Conv., ks. Andrzej Drożdżał.

Gołdap i okolice, red. J. Kopciał, Suwałki 1995; J. Sikora, *Z cyklu: Z wizytą w parafii Banie Mazurskie*, „Martyria” 2003, nr 5, s. 12, 24; W. Łada, *Parafia rzymskokatolicka w Maniach Mazurskich pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego*, Banie Mazurskie 2007; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Ełk 2011, s. 10-21; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012, s. 187-189; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 100.

Baranowo (Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła)

Baranowo – wcześniejsze nazwy Barranowen i Hoverbeck (od 1938 r.) – swoją nazwę najprawdopodobniej zawdzięczają osadnikom z Mazowsza, którzy przybyli na te tereny w połowie XVI w. W latach 1563-1564 wieś liczyła 57 gospodarzy. Szkoła powstała tutaj w 1739 r. (jednoklasowa). W 1818 r. uczęszczało do niej 53 dzieci, uczono ich w języku polskim. Nową – trzyklasową – szkołę wieś otrzymała dopiero po I wojnie światowej. Zabudowa wsi ma kształt ulicówki z podłużnym placem pośrodku. Do II wojny światowej mieszkańcy miejscowości byli ewangelikami. Dla nich to na początku XX w. wybudowano tu świątynię (1907) i założono zbor (1901). Należało do niego 16 miejscowości.

Według podziału administracji Diecezji Mazurskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Baranowie w 1972 r. mieściła się stacja kaznodziejska, należąca do zboru ewangelickiego w Mikołajkach Mazurskich. W 1971 r. należało do tej stacji 12 wiernych. Wierni Kościoła katolickiego, którzy na tym terenie stanowili zdecydowaną większość, należeli do parafii pw. NMP Matki Różańcowej w Mikołajkach. Musieli więc dojeżdżać do parafii kilka, a nawet kilkanaście kilometrów. W związku z tym pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku strona katolicka rozpoczęła starania o przejęcie kościoła ewangelickiego w Baranowie. Po długich negocjacjach w 1980 r. kościół ten został wykupiony od protestantów za łączną sumę 1.850.000 zł. Znaczny wkład w wykup tego kościoła miał ks. Leon Kamiński i jego siostra. Parafię rzymsko-katolicką w Baranowie erygował bp Jan Obląk 2 lutego 1984 r. Obecnie wchodzi ona w skład dekanatu mikołajskiego pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika.

Świątynię w Baranowie zbudowano w latach 1904-1907 na rzucie nieregularnego prostokąta z dobudowanym pięciobocznym zamkniętym prezbiterium i wieżą wciągniętą w obręb murów Kościoła, a wzmocnioną jedną przyporą (w wieży znajduje się dzwon z 1922 r.). Jest to budowla murowana i otynkowana, nakryta wysokim dwuspadowym dachem (absyda dachem pięciospadowym), posiadająca indywidualne rozwiązanie poszczególnych elewacji i faliste dachy nad prezbiterium i na wieży. Całkowita długość kościoła wynosi 25 m, szerokość 15 m, wysokość 20 m. Powierzchnia użytkowa wynosi ok. 400 m², zaś kubatura 7500 m³. Budowla umieszczona jest na skarpie zabezpieczonej od zachodu wysokim murem oporowym z kamieni polnych. W murze tym pod zakrytą znajduje się grota NMP z Lourdes.

Kościół ma układ jednonawowy. We jego wnętrzu znajdują się poprzeczne belki więźby dachowej, nad którymi jest strop pokryty prostym geometrycznym ornamentem. Niegdyś w prezbiterium znajdował się ołtarz ambonowy, zachowana ambona stoi we wnętrzu kościoła po prawej stronie. Obecny ołtarz główny pochodzi z kaplicy Dobrego Pasterza w Węgorzewie. Poprzednio w środkowej wnęcie ołtarza znajdowała się płaskorzeźba Dobrego Pasterza, która obecnie przebywa w kaplicy dojazdowej w Żelwągach. Na uwagę zasługuje chrzcielnica kielichowa z piaskowca z 1907 r., ufundowana przez małżonków Waldemara i Fryderykę Retelholdt.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica dojazdowa w Żelwągach, zbudowana z cegły. Początkowo była to kaplica mormonów. Do kultu katolickiego została ona zaadaptowana i poświęcona w 1984 r. Na uwagę zasługuje tu gipsowa płaskorzeźba przedstawiająca Dobrego Pasterza (z 1907 r.) oraz obraz Jezusa Nauczającego, pochodzący jeszcze z czasów mormońskich.

Parafia korzysta z cmentarza komunalnego odległego od kościoła parafialnego o ok. 1 km. Jego powierzchnia sięga ok. 1 ha, jest ogrodzony siatką. Cmentarz został założony w drugiej połowie XX wieku.

Plebanię stanowi budynek murowany, piętrowy, podpiwniczony, pokryty dachówką. Zbudowany został wraz z kościołem na początku XX wieku (pastorówka).

W 1997 r. należało do parafii ok. 1300 katolików, natomiast w 2017 r. – ok. 1000. Parafię tworzy siedem miejscowości: Baranowo, Cudnochy, Faszce, Inulec, Jura Wielka, Śmietki i Żelwągi. Pierwszymi proboszczami byli tu salwatorianie: ks. Jerzy Jaskuła SDS (1979/1984-1990) i ks. Stanisław Diaków SDS (1990-2002). W pracy duszpasterskiej pomagali im wikariusze: ks. Marian Hajzyk SDS (1992-1996), ks. Stanisław Kuzak SDS (1992-1996), ks. Dariusz Wójcik SDS (1996-2000) i ks. Krzysztof Gasperowicz SDS (2000-2002). W 2002 r. salwatorianie przekazali parafię kapłanom diecezjalnym. Wówczas proboszczem został ks. Tadeusz Kulesza (2002-2016), a po nim przyszedł ks. Dariusz Jasiulewicz (od 2016 r.).

J. Wojtkowski, *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972-1992*, Olsztyn 2002; K. Łatak, *Protokół ze spotkania komisji obustronnej zgromadzenia salwatorianów – diecezja ełcka w sprawie przekazania duszpasterstwa w parafiach Baranowo, Kosewo, Uźranki*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 2002, nr 1-2, s. 92-94; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Baranowo*, „Martyria” 2007, nr 9, s. 7, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012, s. 190-191; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 101.

Bargłów Kościelny (Podwyższenia Krzyża Świętego)

Wieś Bargłowo (dziś: Bargłów) została założona w 1532 r. przez Macieja Srebrowskiego – Mazowszanina pochodzącego ze Srebrowa niedaleko Wizny. Nazwa miejscowości pochodzi prawdopodobnie od staropolskiego słowa *bargiel* = kowalik (ptak). W dwanaście lat od założenia miejscowości bp wileński Paweł Holszański erygował tu parafię. Fundatorem parafii był król Zygmunt August. On też wybudował pierwszy kościół pw. Najświętszej Maryi Panny, św. Piotra i Pawła, św. Zygmunta, św. Marcina, św. Mikołaja i Wszystkich Świętych. Parafia obejmowała wówczas wioski położone między Rajgrodem a rzeką Nettą. Następny kościół, pw. św. Anny, został zbudowany w 1722 r. Istniał on do 1839 r., po czym – ze względu na zły stan techniczny – został rozebrany.

Wzniesiono nowy, ale i on przetrwał tylko niespełna czterdzieści lat. W jego miejsce w 1883 r. wybudowano murowaną świątynię gotycką o wymiarach: długość – 50 m, szerokość – 20 m, wysokość do sklepienia – 12,5 m, wysokość wież w fasadzie – 41,5 m. Fundamenty wzniesiono z okolicznych gładów, natomiast ściany, kolumny, smukłe gotyckie wieże oraz sklepienia – z cegły wypalanej na miejscu. Konstrukcja ta z niewielkimi zmianami przetrwała do naszych czasów. Kościół konsekrował 24 czerwca 1925 r. bp Romuald Jałbrzykowski.

Podczas II wojny światowej Niemcy zaminowali kościół. Zniszczono całkowicie obie wieże oraz 1/3 dachu i sklepienia. Pozostałe części kościoła były poważnie uszkodzone. Straty oszacowano na 700 tys. złotych (wartość z 1 września 1939 r.). Po wojnie dzięki staraniom kolejnych proboszczów odbudowano kościół, zrobiono m.in. nową polichromię, wstawiono witraże oraz postawiono nowe wieże (1989 r.).

Kościół ma wnętrze o okładzie trójnawowym. Nawy oddzielone są pięcioma filarami wspierającymi drewniane elementy sklepienia. W centralnej części świątyni znajduje się dębowy ołtarz główny, w którym umieszczono krzyż z rzeźbioną figurą Pana Jezusa oraz obraz przedstawiający „Chrzest Pana Jezusa w Jordanie”, namalowany przez Wojciecha Gersona w Warszawie w 1894 r. Tym obrazem zasłania się kapliczkę w zagłębieniu, w której umieszczony jest obraz Matki Boskiej Matki Anielskiej. Nieco powyżej tego miejsca znajduje się obraz Boga Ojca. Po bokach ołtarza rozmieszczono figury św. Piotra i św. Pawła. W prezbiterium znajdują się jeszcze 2 obrazy: „Chrystus w Ogrójcu” i „Chrystus Ukrzyżowany” z XIX wieku. Są dwa ołtarze boczne (również wykonane z drewna dębowego): jeden z obrazami – św. Antoniego (z XVIII w.) i św. Anny oraz po bokach figurami ewangelistów: św. Marka i św. Mateusza, a drugi z obrazami Drogi Krzyżowej, św. Franciszka i św. Józefa. Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z kamienną balustradą. Neorenesansowe organy pochodzą z początku XX wieku i zostały tu przywiezione z pobliskiej Pisanicy w 1945 r.

Są dwa cmentarze parafialne w Bargłowie Kościelnym. Jeden, odległy jest od kościoła parafialnego o ok. 800 m, obejmuje ok. 2 ha powierzchni i został założony w latach dwudziestych ubiegłego stulecia. Drugi cmentarz (straszy) znajduje się w odległości ok. 500 m od kościoła parafialnego i ma ok. 2,5 ha powierzchni. Na starym cmentarzu znajduje się m.in. kaplica rodziny Karwowskich, w podziemiach której mieści się grobowiec rodzinny. Kaplicę postawiono z cegły w stylu romańskim. Wewnątrz kaplicy znajduje się ołtarz z obrazem olejnym przedstawiającym Przemienienie Pańskie.

Naprzeciwko kościoła postawiony został w 1928 r. pomnik z krzyżem kamiennym, upamiętniający poległych żołnierzy-parafian, walczących o niepodległość Ojczyzny w latach 1914-1918 i 1920-1921.

Na terenie parafii znajdują się dwie plebanie: stara z 1908 r., zbudowana z cegły staraniem ks. Józefa Sidorowicza. W czasie ostatniej wojny służyła jako siedziba żandarmerii niemieckiej. Piwnice plebanii wykorzystywano też jako

tymczasowe więzienie. Nowa plebania powstała natomiast pod koniec XX w. Jest murowana, piętrowa, z podpiwniczeniem; jej powierzchnia użytkowa wynosi 290 m².

W 1925 r. liczbę wiernych podawano na blisko 8300 osób, a w 1975 r. – 5150. W 1997 r. i 2017 r. liczba była podobna i wynosiła ok. 4500 wiernych. Obecnie w skład parafii wchodzi następujące miejscowości: Bargłów Dworny, Bargłów Kościelny, Bargłówka, Brzozówka, Dreństwo, Górskie, Jeziorki, Kamionka Nowa, Kamionka Stara, Komorniki, Kroszówka, Lipowo, Netta I, Netta II, Netta Folwark, Nowiny Bargłowskie, Nowiny Stare, Pieńki, Piekutowo, Pomiany, Rutki Nowe, Rutki Stare, Sosnowo oraz Tajno Łanowe.

W ostatnim stuleciu proboszczami parafii byli: ks. Wincenty Błażewicz (1912-1929), ks. Saturnin Rostkowski (1929-1931), ks. Józef Perkowski (1931-1936), ks. Florian Haraburda (1936-1939), ks. Antoni Kowalczyk (1939-1945, administrator), ks. Wincenty Gogas (1945-1951), ks. Edward Polak (1951-1957), ks. Stanisław Chełchowski (1957-1971), ks. Adolf Romańczuk (1971-1973), ks. Józef Majewski (1973-1987), ks. Franciszek Rogowski (1987-1999), ks. Andrzej Zienkiewicz (1999-2008) i ks. Janusz Mroczkowski (2008-2020) oraz ks. Sławomir Gagacki (od 2020 r.). Obok proboszcza w parafii pracowali (lub nadal pracują) także inni księża, w tym wikariusze, rezydenci oraz emeryci. Z parafii pochodzą m.in.: ks. Jan Wielgat, ks. Eugeniusz Morawski, ks. dr Włodzimierz Wielgat, ks. Mirosław Rólkowski, ks. Stanisław Łatwajtys, ks. Stefan Grajewski, ks. dr Jan Grajewski, ks. Sławomir Bronakowski SDB, ks. Maciej Grajewski, ks. Stefan Mitros, ks. Stanisław Dudek, ks. Henryk Dąbrowski, ks. Waldemar Krzywiński, ks. Mirosław Korenkiewicz, ks. Krzysztof Bronakowski, ks. Tadeusz Krzywiński, ks. dr Antoni Skowroński, ks. dr Karol Bujnowski, ks. Krzysztof Kondratowicz oraz ks. Adam Harasim.

J. Marciniak, *Dwa cmentarzyska ciałopalne z okresu rzymskiego w Judzikach i Bargłowie Dwornym w powiecie augustowskim*, „Wiadomości Archeologiczne” 17(1950), z. 1, s. 47-76; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294; W. Jemielity, *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990, s. 12; J. Golubiewski, *Legenda Brgłowa*, Bargłów 1991; M. Korenkiewicz, *Dzieje parafii Bargłów w latach 1818-1925*, Łomża 1992 [mps BWSDL]; M. Szczęsny, *Parafia Bargłów*, „Martyria” 1992, nr 10, s. 13; M. Szczęsny, *450 lat parafii Bargłów*, „Martyria” 1994, nr 9, s. 1; J. Dzieniszewski, *Dzieje duszpasterstwa parafii Bargłów w latach 1945-1994*, Warszawa 1996 [mps BWSDE]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Bargłów*, „Martyria” 2000, nr 10, s. 12, 24; J. Drozdowska, *Obraz "Chrzest Chrystusa" Wojciecha Gersona w kościele parafialnym pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Bargłowie Kościelnym*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 2008, t. 8, s. 93-96; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 192-194; W. Guzewicz, *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Elk 2016; s. 41-48; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1*

października 2017 r., [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 102-103; Ł. Faszcz, *Ziemia bargłowska w dobie Królestwa Polskiego (1815-1831)*, Bargłów Kościelny 2017.

* * *

Churches and parishes of the Diocese of Ełk (part 2)

Summary

The article presents religious centers in Bajtkowo (Our Lady of the Rosary), Bakalarzewo (Saint James the Apostle), Banie Mazurskie (Saint Antoni Padewski), Baranowo (Saint Mary, Mother of the Church), and Church Bargłów (Exaltation of the Holy Cross).

Keywords: Bajtkowo, Bakalarzewo, Banie Mazurskie, Baranowo, Bargłów Kościelny, Diocese of Ełk, Catholic Church

Bibliografia

- Guzewicz W., *Kościół i parafia ziemi elckiej*, Ełk 2008.
- Guzewicz W., *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Ełk 2016.
- Guzewicz W., Sęk K., *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu goldapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Ełk 2011.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji elckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992-2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., *Wojenne losy duchowieństwa na Suwalszczyźnie w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1944)*, Ełk 2008.
- Jemielity W., *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990.
- Łada W., *Parafia rzymskokatolicka w Maniach Mazurskich pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego*, Banie Mazurskie 2007.
- Naruszewicz T., *Bakalarzewo. Dzieje miasteczka i ziemi*, Bakalarzewo 2006.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.
- Wojtkowski J., *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972-1992*, Olsztyn 2002.